

בעמדת ה' יתבודד

הלכות עירוב תבשילין

מתוך ספר

גדרי המועדים

נתחבר בחמלת ה' עלי

הצב"י גד סולומון

החונה פה יבנאל עיר ברסלב

כולל הוראה "כולל מזהרא"ש"

ע"ש כ"ק אדמו"ר מזהרא"ש זי"ע

בנשיאות מו"ר הרה"צ שליט"א

סיון תשפ"ז

ניתן להשיג את הספר
אצל
הרב גד סולומון

ת.ד. 766

מיקוד 15225

יבנאל

טלפון: 054-8469717

אמר החכם כשם שאי אפשר לבר בלא תבן, כך
אי אפשר לספר ללא טעויות, ושגיאות מי יבין.
לכן בקשתי נאמנה מכל הלומד בספר זה, אם
מצא טעות בדפוס, או בהעתקה או בהבנה, נא
להודיעני במהרה, ושכרו כפול מן השמים

להערות והארות

g0548469717@gmail.com

עימוד, עיצוב, כריכה ושערים

עמודים

052-3127172

נרפס בארץ ישראל

דין עירוב תבשילין

ביאור מצוות עירוב תבשילין

א. בכל שבת ויום טוב ישנו איסור הכנה ליום המחרת, ובשנה בה חל יום טוב בערב שבת, אסור לבשל עבור השבת, ולכן תקנו חז"ל לעשות "עירוב תבשילין" בערב יום טוב כדי להתיר לבשל ולאפות מיום טוב לשבת, דהיינו שיניח תבשיל מערב יום טוב ויסמוך עליו לשבת, ועל ידי כך ניכר שאינו מתחיל בבישול שאינו לצורך יום טוב בעצמו של יום, אלא הוא רק כגומר הבישול שהתחיל בו מערב יום טוב" (וכשיש שני ימים טובים, מותר לבשל לשבת רק ביו"ט שני שהוא ערב שבת).

מקורות וביאורים

ועירוב תבשילין יועיל להתיר לבשל בעוד יום גדול, שאל"כ אין כאן "הואיל".

טעם שני של רב חסדא: גם ללא "הואיל", אין איסור מן התורה לבשל, אלא הוא רק מגזרת חכמים, ולא התירו אלא ע"י עירוב תבשילין, והנפק"מ ביניהם היא, לבשל סמוך לחשיכה לשבת כשאין פנאי שיבואו אורחים, שלרבה אסור, ולרב חסדא מותר, וראה להלן שכתבנו שיש להקפיד לכתחילה לבשל ביום טוב בעוד היום גדול, ולא סמוך לחשיכה.

הטעם שהתירו ע"י "עירוב תבשילין" דוקא ולא ע"י משהו אחר: לרבה, משום כבוד שבת, כדי שיברור מנה יפה ליום טוב ומנה יפה לשבת, ופי' רש"י, שמתוך שמערב זוכר את השבת, ואינו מכלה את הכל ליום טוב, ובורר מנה יפה לזה ומנה יפה לזה.

ולרב אשי הוא משום כבוד יום טוב, כדי שלא יטעו לומר כיון שמבשלים מיום טוב לשבת, יבואו להתיר לבשל גם מיום טוב לחול, ובוה שמתחיל לבשל לשבת עוד קודם יום טוב,

א. מקור דין "עירוב תבשילין" הוא במשנה (ריש פ"ב דביצה) "יום טוב שחל להיות בערב שבת, לא יבשל אדם בתחילה מיו"ט לשבת... ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת", וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות יו"ט פ"ו ה"א) ובשו"ע (או"ח סימן תקכ"ז ס"א). ועל סמך ה"עירוב תבשילין", מותר לו לבשל ביו"ט לצורך השבת אף בישול שאינו לצורך יו"ט כלל (אמנם אין זה מועיל לביצה שנולדה ביום טוב שתהא מותרת ע"י עירוב תבשילין, משום שאינה תלויה בידי אדם אלא בידי שמים, דהיינו שכדי להתירה צריכה שתהא מוכנה מאתמול, ואינה תלויה בתבשיל, תוס' ביצה ב: ד"ה והיה, מ"ב בשער הציון סימן שכ"ב סק"א).

יש שני טעמים עיקריים מדוע מועיל "עירוב תבשילין":

טעם ראשון של רבה: בישול מיו"ט לשבת מותר מהתורה מטעם "הואיל" שיבואו אורחים בפתע פתאום להתארח ויאכלו מהתבשילין ביום טוב, ורק מדרבנן אסור,

ב. אף מי שהכין הכל לכבוד השבת, ראוי להדר ולהשתדל להניח עירוב תבשילין, כי יש במצוה זו משום כבוד שבת, וזוכה לשכר וברכה, וכתב בשל"ה הקדוש וז"ל "וחביבה מצוה בשעתה, ואל תהיה מצוה זו קלה בעיניך, ולא לחינם אמרו חז"ל (יומא כח:) שקיים אברהם מצות עירוב תבשילין"², ועוד שהרי צריכים להדליק נרות לכבוד שבת, וכן שאר הכנות מיום טוב לשבת, ולזה יועיל ה"עירוב תבשילין" (וראה להלן לענין הברכה), וגם אשה הגרה לבדה חייבת במצוה זו.

ג. עירוב תבשילין מתיר הכנות לשבת, אף שאינם צרכי אכילה, כגון הצעת המטות, גלילת הספר תורה, הכנת השלחן, חימום המאכלים וכיו"ב, וכן המנהג.³

מקורות וביאורים

עירובי חצרות, כי הוא כבוד לשבת, ושלפ"ז יש לברך בכל אופן גם כשאינו מבשל, אמנם הפסקי תשובות (ח"ה עמ' תת"א) דחה דבריו, שלמעשה אין לסמוך לעשות ברכה על העירוב, א"כ יבשל או יניח לחמם ביום טוב משהו לכבוד שבת, וראה עוד להלן סעיף ה'. ודע, שאין לחשוש שאם יעשה עירוב תבשילין עם ברכה, ולבסוף יתברר שאינו צריך לבשל וכדומה, יהיה חשש ברכה לבטלה, משום שזהו תקנת חז"ל שאם יצטרך לעשות מלאכות יעשו "עירובי תבשילין", וכל שחושב בדעתו לעשות מלאכות שפיר חל עירובו, ואין בזה חשש ברכה לבטלה, נטעי גבריאל (יו"ט ח"ב פרק פ"א ס"ז), וכן העלה בילקוט יוסף (עמ' ת"ד) מכמה טעמים.

ג. יש אומרים, (מא סימן תקכ"ח סק"ב בשם הר"ן), מ"ב (שם סק"ג), שעירוב תבשילין מועיל לצרכי אכילה בלבד, אמנם רבו הפוסקים שכתבו דמהני לכל מילי דהרי אנו אומרים בנוסח "ולמעבד כל צרכנא", כ"כ החיד"א (מחזיק ברכה סימן תרס"ז) והמהרש"ם בדעת

שוב אינו אלא כגומר והולך ביום טוב לכבוד השבת, ולא יבוא להתחיל בבישול ביום טוב לימות החול, וגם בזה יש נפק"מ האם צריך שיעשה העירוב דווקא בערב יום טוב או אפשר כמה ימים קודם, שלטעם רבא צריך להניח דוקא בערב יום טוב, ואילו לרב אשי יועיל אפילו כמה ימים לפני, ולמעשה נקטינן כשניהם. והטעם שנקרא בלשון "עירוב תבשילין": א. כשם שעירובי חצרות מערב החצרות של כל השכנים כאילו הם אחד, כמו כן עירובי תבשילין מערב את ימי היום טוב והשבת כאילו הן אחד, רשב"א (עבודת הקודש בית מועד שער ד' ריש סימן א') וריטב"א (ביצה ט"ו:). ב. מערב את התבשילין שבישל מערב יום טוב לכבוד השבת, עם תבשילין שבישל ביום טוב לכבוד שבת להיותם אחד, ראב"ד (בהשגות שם ה"ב). ועיין עוד בלשון הרמב"ם (שם ה"ב).

ועיין במהר"ל בספרו נצח ישראל (פרק מ"ו), מה שכתב רעיון נפלא בענין עירוב תבשילין.

ב. מועדים וזמנים (ח"ז סימן קכ"ב), שמהאי טעמא דקדק הארז"ל לעשות בכל שבת

מי שלא מבשל לשבת, או שמתארח

ד. אורחים או בנים נשואים האוכלים אצל הוריהם בסעודות השבת, אבל ישנים בביתם ומדליקים שם נרות לכבוד שבת, ואין להם צורך כלל לבשל לשבת, נחלקו הפוסקים האם צריכים להניח עירוב תבשילין, ולכתחילה יש להניח עירוב תבשילין ללא ברכה¹ (וכן הדין למי שמתארח בבית מלון וכדומה, והנכון שבעל המלון או המשגיח יוכו בעשיית העירוב בברכה עבור כל באי המלון).

מקורות וביאורים

(הגב"י סקט"ז) שכן מנהג העולם, וכ"כ מרן החיד"א (ברכ"י סק"ט). ובשו"ת משכנות יעקב מקרלין (או"ח סימן קמ"ב) ביאר, שמכיון שהבערה ביו"ט הותרה משום "מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך", הלכך אינה צריכה עירוב כלל, וכ"כ בשו"ת משיב דבר (או"ח סימן ל"ז).

ולכן העלה בחזו"ע (עמ' רע"ח) שלבני ספרד דנקטינן כדעת מרן א"צ עירוב תבשילין להדלקת הנרות, ומ"מ כדי לצאת ידי חובה אליבא דכו"ע טוב להניח לכתחילה עירוב תבשילין לצורך הדלקת הנרות, אבל אין לברך משום סב"ל, ויאמר הנוסח "לאדלוקי שרגא", אא"כ יבשל איזה תבשיל לכבוד השבת שאז ברוכי נמי מברכין (ונו"ל, דאין צורך להטריח זוג צעיר המתארח לבשל לשבת, אא"כ ממילא הם מבשלים לשבת, אזי טוב שיניחו ביום טוב מבעוד יום ביצים שאינם מבושלות לכבוד השבת).

ולבני אשכנז, הנה המ"ב (סקנ"ה) הביא שהרבה אחרונים הסכימו דהעיקר כדעת האוסרים, ולכן אומרים בנוסח "לאדלוקי שרגא", דגם זה ניתן ע"י העירוב, ואם לא אמר, מותר להדליק דבדיעבד נגרר אחר הנוסח "ולמעבד כל צרכנא", אבל אם לא הניח עירוב כלל אסור, ורק נר אחד מותר להדליק בכל אופן (כדלקמן בשו"ע סעיף כ', אמנם י"א שבימינו שיש אור החשמל, יש לאסור אף נר אחד), ואף שיש

תורה (שם), ושכן משמע מהאור זרוע בשם הירושלמי, וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ז סימן כ"ט אות ב'), שו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן נ"א אות ב'), שו"ת באר משה (ח"ד סימן מ"ה), שו"ת קנין תורה (ח"ג סימן ע' אות ב') שות חסד לאברהם (מה"ת סימן נ"ז), שו"ת חשב האפוד (ח"ב סימן ס"ה) שכן מנהג העולם להקל, וכ"פ בחזו"ע (עמ' ש"ב בהערה) ופסקי תשובות (עמ' תתל"ח) שכן מנהג העולם, ע"ש שהאריך בזה.

ד. דעת הרא"ש (סימן ט"ז) והר"ן (ביצה יא:): מדקדוק הירושלמי (פ"ב ה"א), שמי שלא עירב אסור להדליק נרות שבת, וכן דעת התוס' (ביצה כב.) וכ"פ הטור, אמנם הבית יוסף כתב שנראה לו מלשון הרמב"ם (פ"ז ה"ח) בנוסח לשון העירוב, שהדלקת הנר אינה תלויה בעירוב, וכן משמע מלשון הרי"ף (ט:): שלא כתב "ולאדלוקי שרגא", והרב המגיד (שם) כתב שיש מי שהוסיף בנוסח בהדין עירובא "ולאדלוקי שרגא" וכ"כ בה"ג, וכתב הרשב"א שכן ראוי לומר, ע"כ.

זמין השו"ע (סעיף י"ט) פסק כשני עמודי הוראה הרי"ף והרמב"ם, וז"ל "מי שלא עירב מותר להדליק נרות שבת, ויש אוסרים", ע"פ הכלל הידוע שסתם ויש הלכה כסתם לגמרי, וכ"כ הא"ר (סקנ"ה) בשם שו"ר כנסת הגדולה

ה. אשה שמכינה כל הבישולים כולל צרכי השבת מערב יום טוב, ומניחתם במקרה או במקפא, וביום טוב אינה מבשלת כלל לכבוד השבת, אלא רק מחממת המאכלים ומניחתם על הפלטה או על הגז לכבוד שבת, ישנו ספק גדול על ברכת העירוב שעושה בעלה בערב יום טוב.

ולכן העצה לזה להשאיר תבשיל אחד שלא יבושל בערב יום טוב, כגון הביצים של החמין ולבשלם ביום טוב לכבוד שבת, או שיבשלו את עלי התה (בכלי ראשון שעל האש), ועל ידי זה יוכלו לברך על העירוב בערב יום טוב לכו"ע⁷ (וצריכים להקפיד לבשל בעוד היום גדול, עיין להלן סעיף כ').

שיעור התבשיל והפת לעירוב

ו. לכתחילה צריך לעשות את העירוב מפת ותבשיל, מניחים את הפת לצורך האפייה, והתבשיל לצורך הבישול לכבוד השבת, ובדיעבד אם הניח רק תבשיל, מותר לאפות ולבשל לכבוד השבת⁸, אבל אם הניח רק פת בלבד יש

מקורות וביאורים

וכ"כ בחוט שני (יו"ט פכ"א סק"א) שיניח ללא ברכה, אמנם דעת הגר"ש אלישיב (פ"ו אות ה') שעל כל מלאכה דרבנן שעושה ביום טוב לצורך השבת מניח עירוב תבשילין בברכה, ולדבריו גם המניח מאכלים מבושלים קרים ויבשים על הפלטה צריך ע"ת בברכה, אעפ"כ אין הדבר יוצא מידי ספק ברכות להקל, ולכן נ"ל שלא יברך, וטוב שיבשל משהו שלא התבשל כלל ביום טוב לכבוד שבת.

ה. כנ"ל לגבי בנים בנישואים שמכין שאין עושים שום בישול לשבת, א"צ לברך בשביל הדלקת הנרות, והעצה שכתבנו כ"כ האחרונים וכנ"ל, וכ"כ בקובץ יורו משפטין (שם) ובילקוט יוסף (עמ' תקצ"ה).

ז. במשנה (שם) הוזכר רק תבשיל, ומבואר ברמב"ם (פ"ו מהלכות יום טוב ה"ג) שאין צורך בפת, וכ"כ הרב המגיד שכן נראה מדברי

מקילים בזה כדעת מרן וכנ"ל, לכתחילה נכון שיקנה קמחו לאחרים והם ידליקו לו או יסתפק בנר אחד, וביאר בשער הציון (סקפ"א) מכיון שכל הראשונים מחמירים בזה, לכן יש להחמיר לכתחילה.

וכפסק המשנ"ב כן משמע משו"ע הרב (סעיפים כ"ח וכ"ט) שהתעלם לגמרי משיטת המתירים, וכ"כ בפסקי תשובות (עמ' תתכ"ה) שכן הסכימו רבים מפוסקי זמננו, והעלה שלמעשה אין לסמוך לברך על העירוב עבור הדלקת הנרות בלבד, אא"כ יבשל או יניח לחמם (דבר זה צונן) ביום טוב לכבוד שבת ושכן ראוי לעשות כדי לזכות במצווה בברכה. וצע"ק במה שכתב לחמם משהו אפילו שהוא לח וצונן, שהרי דעת כמה אחרונים בדעת הרמ"א (סימן ש"ח ס"ד) שמעיקר הדין ס"ל שמדאורייתא אין בישול אחר בישול בצונן, ורק נוהגים להחמיר בזה כל שהצטנן לגמרי,

אומרים שאינו רשאי לסמוך על זה, ויש מתירים עכ"פ לאפות, ויש להקל¹.

ז. שיעור התבשיל שמניח לצורך העירוב הוא כזית² (בשיעור 27 סמ"ק לכתחילה, ובדיעבד די ב 18 סמ"ק), ובפת ראוי שיהיה לפחות כביצה³ (54 סמ"ק), וטוב שייקח פת שלימה, ומיני תבשילים שונים מצטרפים לשיעור כזית⁴.

ח. אפילו אם בני המשפחה מרובים די בשיעורים הנ"ל, ובניו אפילו הם נשואים וסמוכים על שלחנו רשאים לאפות ולבשל בביתם על סמך העירוב של ראש המשפחה, ואף זוג צעיר ההולכים לשובת בחג אצל הוריהם וסועדים אצלם, אינם צריכים לערב⁵ (ורשאים לסייע בבישולים ובהכנות לשבת על סמך העירוב של בעל הבית, וכ"ש שרשאים להדליק נר של שבת כשיש להם חדר מיוחד).

מקורות וביאורים

בשו"ע (סימן תפ"ו), אבל בדיעבד די בשיעור שליש ביצה, כדברי הרי"ף והרמב"ם וסיעתם, דס"ל שכזית הוא שליש כביצה, ופחות מעט, ובדברנו יש לסמוך על זה עכ"פ בדיעבד, חזו"ע (עמ' רע"ו בהערה), אמנם בפסקי תשובות (עמ' תת"ח) העלה כן מדינא ע"פ הכרעת המשנ"ב (שם) שבדברים שהם מדרבנן יש לסמוך לכתחילה על השיטות של "שליש ביצה".

ט. הראשונים הביאו דברי הירושלמי (אין ידוע מקורו) שיש לתת שיעור כביצה, כ"כ באור זרוע וברוקח, וכ"כ הרמ"א בהגה (שם), וכ"כ האחרונים שכן יש לנהוג להחמיר לכתחילה, ובפסקי תשובות (שם) כתב, שיש מי שכתב להדר שגם התבשיל יהיה כשיעור כביצה.

י. שפת אמת (ביצה טו) ושו"ת משנה הלכות (חיי"א סימן תכ"ד).

יא. ים של שלמה (פ"ב דביצה), וכן הוא בב"י ובשו"ע (סי"ד), ובאחרונים, ומש"כ לגבי זוג צעיר וכו', כ"כ בחזו"ע (עמ' רע"ו הערה ח'). והוא הדין לאורחים שאינם בני משפחה

הרי"ף וכן דעת מקצת מן הגאונים, וזה דעת הרמב"ן והרשב"א, ור"י בתוספות, ומנגד דעת רבינו תם (שם) שצריך פת בשביל האפייה ותבשיל לצורך הבישול, והתוס' הביאו דברי ר"י שחולק על ר"ת, שסיים, אבל לא מלאני לחלוק על דברי דודי, וצריך פת ותבשיל להוציא מידי כל ספק, וכ"כ הרב המגיד (שם), והגהות מימוני שכן המנהג, וכ"כ הרא"ש וכ"פ בשו"ע (שם ס"ב) שיעשה בפת ותבשיל, ובדיעבד סגי בתבשיל לבד, שיש לסמוך על רוב הראשונים שהכשירו. וכ"כ האחרונים, חזו"ע (עמ' ער"ה), ועוד.

ז. לתבשיל בוודאי לא מהני, ובשביל פת נחלקו הדעות, והמ"ב (סק"ז) העלה שלא מהני אף לפת, אמנם להלכה העלה בחזו"ע (רע"ו) שמהני עכ"פ לפת, דספק דרבנן לקולא ויש לסמוך על גדולי הפוסקים שהתירו, ע"ש.

ח. גמרא (ביצה טז:), שו"ע (סימן תקכ"ז ס"ג), ומה שכתבנו שהוא 27 סמ"ק, זהו לשיטת התוס' וסיעתם, שכזית הוא כחצי ביצה, וכ"פ

אופן עשיית ה"תבשיל" לעירוב

ז. תבשיל העירוב יכול לעשותו צלי, שלוק, כבוש ומעושן^כ, אמנם מליח (דג מלוח) לא מועיל להחשב תבשיל לעירוב^כ, וצריך דבר שיהיה דבר שרגילים לאכלו עם פת^ט, או שממרחים בו את הפת^ט (להוציא דייסא, אורז, קוסקוס, וכדומה, וכן מאכלים ותבשילים העשויים מבצק או אורז, וכן תירס, תפוחי אדמה, שעועית וגרגרי חומס שאין דרך ללפת בהם את הפת).

י. בזמניהם מנהג העולם היה להניח לעירוב תבשילין "ביצה" מבושלת משום שטבעה שאינה מתקלקלת^ט, אמנם כתבו אחרוני דורנו שבימינו שיש מקרים ראוי ונכון לקחת חתיכת בשר בהמה או עוף או דג משובח וטוב

מקורות וביאורים

כבוש מעת לעת, דומיא דדג מלוח, שאין אומרים מליח כרותח לענין זה.

יד. שו"ע (שם ס"ד), וכ"כ האחרונים, עיין בשער הציון (סקכ"ב), לגבי תפוז"א, שו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ב אות ב') לגבי בצק, וכ"כ בפסק"ת (עמ' תת"ט), לגבי קוגל אטריות ושאר מיני מאכלים העשויים מבצק, כגון: פערפל (פתיתים) ואטריות.

ניתן לעשות "עירובי תבשילין" על מאכלים קפואים, כי בקל ניתן להפשרם, שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קכ"ט) וילקוט יוסף (יו"ט וחז"מ עמ' תקצ"ט).

טז. וכן ריבה מבושלת, חזו"ע (עמ' רפ"א), ומש"כ שם לגבי תפוח מבושל, צ"ע, שאין הדרך במקומנו כהיום ללפת בו את הפת.

טז. ערוך השלחן (סעיף י"א), בן איש חי (פרשת צו הלכות ע"ת), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ו ס"ס ז'), ואע"פ שאין כן דעת המ"א (ועיין בח"א כלל ק"ב סקכ"ב), כ"כ בחזו"ע (עמ' רפ"א).

השוהים במשך כל החג והשבת, שיוצאים ידי חובה בעירוב תבשילין של בעל הבית.

ובשול"ת אור לציון (ח"ג פכ"ב סעיף ד') כתב, שיש לבעל הבית לומר בפירוש בשעת הנחת העירוב שהעירוב הוא גם בשביל האורחים הללו, ויוכלו האורחים להשתתף בהכנת התבשילים לשבת.

יב. שו"ע (סימן תקכ"ז ס"ה), כלשון הברייתא (ביצה טז:), וכ"כ הר"ף והרא"ש. ואף שהחכם צבי (סימן ק"ל) חולק בדיון כבוש וסובר שאין לברך על זה, דעת הפוסקים כמרו"ז^ל, כן העלה הנשמת אדם (סימן ק"ב סק"ג) והמשנ"ב (שער הציון סקכ"ה).

יג. טור, ים של שלמה ושאר אחרונים, וכ"כ בשול"ת בית דוד (סימן ד"ש), ולגבי דג "הערינג", עיין במש"כ בחזו"ע (שם הערה י"ד), ויש לציון שדג "הערינג" של ימינו מבשלים אותו או כובשים אותו מעת לעת, והוא כמבושל, ומה שכתב לאסור במ"ב (סקי"א), כיון להערינג של זמנם שרק מלחוהו ולא היה

(מבושל היטב), משום הידור מצוה^י, ויש נוהגים גם בימינו לקחת ביצה^י, אמנם ויהרו שלא תהא קלופה ויעבור עליה הלילה^ט.

אופן עשיית העירוב

יא. אוחו בידו הימנית השקית או הקופסה שמונח בה העירוב, ומברך "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצוות עירוב", ולאחר מכן יאמר בארמית "בדין ערובא יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרנא ולמעבד כל צרכנא, מיום טוב לשבת".

מקורות וביאורים

ביצה. ונ"ל, כי הוא דבר שקל לעשותו, ומצוי לכל ואף לזוגות צעירים שאין להם חתיכת בשר או דג, וגם כדי שלא יבואו לאכלו בטעות.

יט. חזו"ע (עמ' רפ"א הערה י"ב) שיש להמנע מלערב בביצה מבושלת קלופה, שהרי צריכה ללון עד ליום טוב שיוכל לסמוך עליה לבשל לשבת, וביצה קלופה שעבר עליה הלילה האוכל אותה דמו בראשו מפני סכנת רוח רעה, וכיון שלא תהיה ראויה לאכילה ביום טוב, פשוט שאין לערב בה עירוב תבשילין, אא"כ נתבשלה עם מאכלים אחרים ונערבה בהם, וכמש"כ בשו"ת בית שלמה (חיו"ד סימן קפ"ט) להתיר כשהביצה מעורבת עם מאכלים אחרים, ע"ש.

ובדיעבד, עיין בשו"ת דברי יציב (ח"ב סימן רכ"ז) שהעלה להקל בזה, בצירוף דעת כמה ראשונים שכל שהוא לצורך מצוה, אין שורה עליו רוח רעה, ובצירוף שיטת בית שלמה (שם), דבביצה מבושלת ליכא רוח רעה, ועוד טעמים, וכ"כ ביבי"א (ח"ב יו"ד ס"ז אות ט') ובהליכות עולם (ח"ז עמ' רי"ד), שבדיעבד מותרת הביצה באכילה.

יז. כן העלו אחרוני זמננו, ואף בזמנם כתבו הפוסקים שיש לקחת חתיכת בשר או דג חשוב, כ"כ מנהגי מהרי"ל, א"ר (אות ה') בשם הש"ל^ה (מסכת סוכה פרק נר מצוה אות כ"ב), אור צדיקים (סימן ל' אות צ'), סידור התנאי, חוקי חיים (אות ע' סק"ה), מטה אפרים (סימן תרכ"ה סל"ח), ומשנ"ב (סק"ח) וכן העלה בחזו"ע (עמ' תת"ט) שרק בזמנם שהמקומות היו חמים נהגו לקחת ביצה שיכולה להשמר כמה ימים, אמנם בימינו שיש מקרים יש לקחת בשר חשוב, וכ"כ בקובץ מבית לוי (ח"א עמ' נ"ב), פסקי תשובות (עמ' תת"ט), ודחה דעת האומרים, שאין מלפתים את הפת בבשר עוף, שהרי עינינו רואות דעוף ובשר שפיר מקרי מלפת את הפת וראוי ועומד לכך, וכ"כ באשרי האיש (פ"ו אות י"ז) בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

יח. כן מנהג כמה קהילות, וכן כתב בנטעי גבריאל (יו"ט ח"ב פרק פ"ב ס"ח, ועיין בהערה, שהביא את המקורות הנ"ל, שנהגו כן במקומות החמים ולא הביא מי שכתב שנהגו אף היום), וכך שמעתי ממו"ר הרב יצחק שמואל אהרן לעזער שליט"א, שכן נהגו, משום שכל עניני יום טוב ועירובי תבשילין הובאו במסכת

וצריך שיבין מה שאומר, ואם לא מבין בארמית יאמר בלשון הקודש - "בזה העירוב יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק את הנר, ולעשות כל צרכנו מיום טוב לשבת"^כ (ויחיד העושה עירוב אין לו לומר "לנו ולכל בני העיר הזאת", דזה שייך רק לרב העיר המזכה חלק בעירובו לכל בני העיר, אבל אדם יחידי אין לו לומר זאת^{כא}, וכן

מקורות וביאורים

מלאכות, משום שהכל נכלל בתיבות "ולמעבד כל צרכנא", כפי שביאר השו"ע הרב (סעיף ז') ע"פ האחרונים.

ויש שכתבו לומר "לשם יחוד וכו', הריני בא לקיים מצות עירובי תבשילין שתקנו חז"ל לתקן את שורשה וכו', ויהי נועם" וכו', כ"כ בכף החיים (סימן תקכ"ז סקע"ח), והביאו בנטעי גבריאל (שם פכ"ד ס"א), וציין שלא ראה בספרים ובמחזורים נוסח הנ"ל, וגם לא ראה בפועל שנוהגים כן.

ומ"מ בדיעבד אם הכין תבשיל וביצה ושכח לברך ולהתנות "בהדין עירובא" יש להקל, כ"כ הט"ז (סק"ז) בשם המהרש"ל (ביצה פ"ב סימן ח'), כלישנא דמתניתין "ועושה תבשיל וסומך עליו", וברכות אינם מעכבות, ואף שהמ"א (סקכ"ג) כתב שהנוסח מעכב, מ"מ האחרונים הסכימו להקל, כ"כ המאמר מרדכי (סקט), וכן הכרעת המ"ב (סקס"ג), שו"ע הרב, וכף החיים, וכ"פ בחזו"ע (עמ' רפ"ט).

כא. פשוט, ומה שמוכא כן במחזורים, הוא לרב העיר או למי שמזכה לאחרים, אבל מי שעושה לעצמו ולבני ביתו, אין צריך לומר נוסח זה (והעולם טועים בזה), וכ"כ האליה רבה (סקי"ז), חיי אדם (כלל ק"ב סי"א), משנ"ב (סקל"ב, ע"ש היטב), כף החיים (סקפ"ד), ונטעי גבריאל (פרק פ"ד סי"ד).

ועיין באשרי האיש (ח"ג עמ' מ"ב) שכתב שלא רק גדולי העיר מזכים אלא גם היחידים,

נמצא דם בביצה לאחר שקלפו אותה לפני שהתחילו לבשל ביום טוב, מותר לסמוך על העירוב, מכיון שרוב הביצים הם מספנא דארעא (ביצי תנוכה), יש להקל בזה, וכן העלה בנטעי גבריאל (שם ס"ט, ובתשובה סימן ה').

כ. כן הובא הנוסח בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן קכ"ד), אמנם הרי"ף והרמב"ם לא כתבו "ולאדלוקי שרגא", וכדאיתא בירושלמי, ומ"מ נוהגים לאומרו עיין לעיל הערה ד'.

ואם רוצה גם לשחוט, צריך להוסיף "ולשחוט", וכ"כ בכנסת הגדולה, ובדיעבד אם לא אמר ולשחוט, יכול לשחוט, דהשחיטה היא בכלל הסעודה, וא"צ להתנות עליה כלל, וכ"כ בשו"ת גת ורדים (כלל ד' סימן ה') ומרן בחזו"ע (עמ' רפ"ה בהערה) כתב שיש לחשוש לכתחילה למחמירים ולהוסיף "ולשחוט".

ומש"כ שצריך שיבין מה שאומר, כ"כ הרמ"א בהגה (סעיף י"ב) בשם מהרי"ל, ועיין בשו"ע הרב (קונט"א סק"א) האם הוא לעיכובא.

ובדבר הנוסח "להוציא מרשות לרשות", במשנ"ב (סקל"ז) בשם עבודת הקודש להרשב"א (בית מועד שעד ד') כתב, שיאמר גם "לאפוקי" (מרשות לרשות), וכן הוא באור זרוע (סימן שד"מ). מיהו בפסקי תשובות (עמ' תתי"ט) הביא בשם שו"ת חשב האפוד (ח"ה בימן ס"ה) דלא נהוג עלמא לומר זאת, אלא בישול ואפייה והדלקת הנר, ולא שאר

צריך להזהר לומר את הנוסח המופיע בסידור של "עירובי תבשילין", ולא הנוסח של "עירובי חצרות"^{כב}.

יב. ראוי ונכון, שאשתו של בעל הבית תעמוד לידו בשעת עשיית העירוב ותשמע את הברכה ותענה אמן, כי עיקר העירוב נעשה בשבילה שהיא עוסקת בצרכי הבית, ומ"מ מדינא אין זה מעכב^{כג}.

יג. לכתחילה צריך לעשות את העירוב תבשילין בערב יום טוב דוקא (מליל ערב יו"ט עד שקיעת החמה של ערב יום טוב), ובדיעבד אם עשה את העירוב קודם לכן, יחזור ויטלנו בערב יום טוב ויאמר שהוא סומך עליו לשם מצות עירוב ולא יברך עליו, ומיהו אם לא עשה כן יצא ידי חובתו^{כד}.

מקורות וביאורים

דלדעת הרא"ש (פ"ב סימן א') יכול להניח מקודם ואף ליום טוב אחר שרי (ועיין בבה"ל ד"ה אבל, האם צריך כוית לכל יו"ט) כל זמן שהוא קיים (כגון דג מעושן לזמן רב), ויש אומרים (מרדכי פ"ב סימן תרע"ב) והגה"מ פ"ו אות ב' בשם (הירושלמי), שיכול לערב רק לאותו חג, כגון אם חל סוכות ביום חמישי שיכול לערב בערב יום טוב ראשון שיהיה גם עבור שמיני עצרת, ויש אומרים (כל בו סימן נ"ט בשם רבינו חננאל), שמצותו להתיר דוקא בערב אותו יום טוב שבא להתיר לבשל בו (וכן משמעות פשוטות דברי המשנה "ועושה תבשיל מערב יום טוב"), ומרן השו"ע (סעיף י"ד) פסק, שלכתחילה צריך להחמיר כדעה האחרונה ולעשות בערב יום טוב דוקא, ובדיעבד סומכים על המקילים באיסור דרבנן, וכ"כ המ"ב (סקמ"ד), ובחזו"ע (עמ' רפ"ב) ביאר שלדעת מרן אפילו אם הניחו שנים או שלשה ימים מקודם לא מהני, ורק בדיעבד סמך מרן על דברי הרא"ש באיסור דרבנן, וכ"כ המאמר מרדכי והנהר שלום.

וכנוסח הנדפס בסידורים, וצ"ע מנ"ל, ואטו בגלל הנוסח כולם צריכים לזכות והלא יש בזה כמה פרטי דינים, היאך לזכות וכו', ואין לכל אחד ידע בזה, ו"מאי אהנו רבנן", וכל המוסף גורע.

כב. ומצוי שהרבה אנשים טועים בזה, משום שבמחזור הנוסחאות מופיעות אחד ליד השני, כ"כ בשערי ימי הפסח (עמ' ר"צ). אמנם אם אמר בטעות נוסח זה, בדיעבד מועיל ליחיד שעירב, כ"כ הח"א (כלל ק"ב סט"ו) והובא בנטעי גבריאל (פרק פ"ד סעיף ט"ו).

כג. ערוך השלחן (סעיף כ"ב) וכן הוא בלוח דבר יום ביומו, חזו"ע (עמ' רפ"ו), פסקי תשובות (עמ' תתט"ו). וכ"כ בנטעי גבריאל (פרק פ"ד ס"ט) שהוא להידור מצוה, וכן נהגו הגר"ח והגר"י מברסק זצ"ל, שבני ביתם עמדו אצלם או שהודיע לב"ב שעשו עירוב תבשילין, אמנם מדינא א"צ לשמוע כלל, ע"ש.

כד. יש בזה כמה דעות בין הפוסקים,

זמן עשיית העירוב

יד. לכתחילה צריך להניח העירוב בערב יום טוב קודם שקיעת החמה, ומ"מ מי ששכח, ולא הניח עירוב תבשילין ונזכר לאחר השקיעה יניח העירוב ויברך עליו (והיינו עד צאת הכוכבים דהגאונים) כה.

מקורות וביאורים

בכף החיים (סקי"א).

ולענין הברכה בזמן "בין השמשות", מרן הגרע"י (שם) האריך שיכול לברך, מכיון שהברכה נמשכת אחר המצווה, וכיון שמותר לערב דספק דרבנן לקולא, ברוכי גם מברכין וכדין ספירת העומר, שמותר לברך בבין השמשות, ושכ"פ בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן שס"ח אות ד'), שו"ת חלקת יואב (מה"ת ס"ס א'), שו"ת דברי מלכאל (ח"א סימן א') ושו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ל"ו), וכ"כ בפסק"ת (עמ' תת"ג).

ומשמע שהוא רק בזמן בין השמשות של הגאונים (13.5 דקות זמניות לאחר השקיעה), אמנם אין להקל ולהניח עד סוף זמן ביה"ש של רבינו תם, ופשוט הוא בדעת מרן הגרע"י זצוק"ל, שאף שאנו מחמירים בדאורייתא בצאת השבת, מ"מ כיון שפשט המנהג כהגאונים, אין להקל לאחר צאת הכוכבים של הגאונים, וצ"ע גמ"ש"כ הפסקי תשובות (עמ' תת"ג), שאלו הנוהגים להחמיר כשיטת ר"ת עכ"פ בדאורייתא שיוכלו להניח בדיעבד עד סוף זמן ביה"ש של ר"ת, שהרי רק למי שנוהג בכל ענייניו גם בדרבנן כשיטת ר"ת (מנחה, וצומות), רשאי להקל בזה, ומקורו ממש"כ בספר נטעי גבריאל (יו"ט ח"ב פרק כ"א סעיף י"ח), אולם המעיין (שם סוף הערה כ"ט) יראה שסמך סמיכה בכל כוחו על מרן בשו"ת יחזקאל דעת הנ"ל, וכתב בשמו שיש להקל כל זמן רבינו תם, והמעין שם

כה. הרמ"א (ס"א) הביא בשם המרדכי (שבת סימן ר"ז), שמותר להניח העירוב אפילו בספק חשכה, וכתב המ"ב (סק"ד) בשם כמה אחרונים שאפילו קיבל עליו יו"ט כל זמן שלא התפלל ערבית יכול להניח עדיין עירוב תבשילין, וכ"כ בשו"ת יחזקאל דעת (ח"ו סימן ל"א), וחזו"ע (עמ' רפ"ג), ולפ"ז אלו שמתפללים "פלג", והתפללו ערבית של יום טוב, אינם יכולים להניח עירוב תבשילין אחר שהתפללו ערבית.

והוסיף מרן בחזו"ע (שם בהערה עמ' רפ"ד), שאם הדליקה האשה נרות ויו"ט, יכולה לערב אח"כ, וזאת לדידן בני ספרד שאין קבלת שבת תלויה כלל בהדלקת הנרות, וכ"ש לגבי יום טוב, שיו"ל שאף בעל הלכות גדולות מודה שאין קבלת יו"ט תלויה בהדלקת הנרות, שרב המרחק בין שבת ליו"ט, ואף שהבה"ל (ד"ה ספק חשכה) הסתפק בזה גם לגבי יו"ט, י"ל שאם שכחה לערב עירוב תבשילין והדליקה הנרות הוי קבלה בטעות כמש"כ בשו"ת שואל ומשיב (מה"ת ח"ב סימן כ"ג) ובשו"ת באר משה (ח"ג סימן צ"ח אות ד') לענין הפרשת חלה, וה"ה לנידון דידן.

ויש אומרים, שאף אם נאמר שקבלה עליה יום טוב, או מי שכבר התפלל ערבית, יכול לומר לאחר שלא קיבל עליו קדושת יום טוב, שניח עבדו עירוב תבשילין, שהרי אפילו מלאכות ממש יכול לצוות לחבירו לעשות עבורו, כמבואר בשו"ע (סימן רס"ג סעיף י"ז), פסק"ת (עמ' תת"ה) בשם הפוסקים הנ"ל, וכ"כ

זו. ראוי ונכון למצוה מן המובחר, לבשל בערב יום טוב את הכזית של העירוב תבשילין, אמנם אם אין לו תבשיל שנתבשל בערב יום טוב אלא מלפני כן, כשר הדבר אף לכתחילה^{כז} (ולכן קופסת טונה או סרדינים כשרה לכתחילה^{כח}).

שמירת העירוב ואכילתו בשבת

זו. העירוב תבשילין צריך שישאר קיים ויהיה ראוי לאכילה עד גמר כל ההכנות מיום טוב לשבת (ולכתחילה ישמרו עד לאחר שתדליק האשה נרות שבת^{כח}), ואם אכלו או נאבד או שהתקלקל התבשיל ולא נשאר בו כזית, אינו יכול לבשל לשבת (והפת אינו מעכב)^{כט}.

ולכן כדי למנוע תקלות וכדי שלא יאבד או יאכל העירוב בטעות, יש לשמרו ולהצניעו בתוך שקית מיוחדת וירשום עליו "עירוב תבשילין", ויניחו

מקורות וביאורים

ולכתחילה הדבר כשר ללא כל חשש אף אם הדבר היה מבושל מבעוד מועד, וכן הביא בפסק"ת (עמ' תת"ז הערה 66).

וכ"ז בתבשיל, אבל בפת שאינו לעיכובא, א"צ להדר ולאפותו באותו יום, פסק"ת (שם).

כו. פשוט מהנ"ל, וכ"כ הרה"ג גדעון בן משה שליט"א בקובץ יורו משפטיך (מס' 25 אייר התשפ"ג) וילקוט יוסף (עמ' תקנ"ז).

כת. שהרי י"א שאם לא הניח עירובי תבשילין לא יוכל להדליק נרות שבת, ואף שמעיקר הדין אין זה מעכב, מ"מ לכתחילה צריך שיהא העירוב קיים כדי שיוכלו להדליק נרות לכל הדעות, וכנ"ל סעיף ד'.

כט. משנה (ביצה טו:) "אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחילה ואם שייר ממנו כל שהוא סומך עליו לשבת, ומפרש בגמרא דכל שהוא היינו "כזית", וכל שנשתייר ממנו פחות מכזית אינו סומך עליו, וכ"פ הטור והשו"ע (סעיף ט"ז), וכתב המ"ב (סקמ"ו) דהיינו

בתשובה יראה שאינו כן, אלא היקל רק בבין השמשות של הגאונים, וצריך את ביה"ש של ר"ת לס"ס, כדרכו בכל מקום, אולם לא היקל כלל וכלל בזמן ביה"ש של ר"ת, אלא רק בזמן בין השמשות של הגאונים, שהרי דרכו רק להחמיר בדברים של דאורייתא כרבינו תם, אבל לא לצרף לקולא אף בדברים שהם מדרבנן, ורק לאלו הנוהגים בכל ענייניהם בין לקולא ובין לחומרא בין בדאורייתא ובין בדרבנן, יכולים לעשות עירוב תבשילין עד סוף זמן רבינו תם, ויכולים גם לברך, ודו"ק כי קצאתי.

כו. לחשוש לשיטת הב"ח (ס"ב) שלכתחילה מצוה מן המובחר לעשות בערב יום טוב תבשיל במכוון לשם עירוב, ודייק כן ממשמעות המרדכי (פ"ב סימן תרע"ב), וכן משמע מדברי הב"י שנכון לעשות כן, שכן משמע לשון המשנה "ועושה תבשיל מערב יום טוב", וכן הביא המ"ב בבה"ל (ס"ו ד"ה עדשים, סעיף י"ד ד"ה לכתחילה), אמנם ציין שהוא רק למצווה מן המובחר בעלמא,

במקרה למשמרת^ל.

יז. נכון לשמור העירוב ולצרפו ללחם משנה בכל סעודות השבת, ובסעודה שלישית לאחר שצירפוהו ללחם משנה, יש לאכלו לחיוב מצוה (ויש שנהגו לאכלו בליל שבת^{לא}, אמנם אין לצרף ביום טוב את הפת ללחם משנה^{לב}).

מקורות וביאורים

איברא עיין במאירי (שבת קיז:) שכתב וז"ל "מגדולי החכמים כשהיה מזדמן להם פת של עירובי תבשילין היו בוצעין בו בליל שבת שכבר הוכנו צרכי שבת, שמאחר שנעשית מצוה אחת באותה הפת ראוי לעשות בה מצוה שנית", עכ"ל, ומשמע, שיש לבצוע עליו ולאכלו כבר בליל שבת, וכן משמע מדברי החזו"ע (עמ' רפ"ב) שכתב שטוב לאכלו בליל שבת או בסעודה שלישית של שבת.

ובפסק"ת (עמ' תתכ"ג) כתב, שאלו הנוהגים לבצוע בכל סעודה את שתי הכרות (עיין משנ"ב סימן רע"ד סק"ד ושם אות ד'), מוטב שיקדימו לכבד את בציעת הלחם לליל שבת, וכן את התבשיל שהונח לעירובי תבשילין יש לאכול בסעודת ליל שבת, ושכ"כ בשש"כ (פ"כ הערה ל"ז) בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל. אמנם בפסק"ת (שם) ציין בשם השל"ה (מסכת סוכה אות כ"ה) שלא הזכיר סעודת ליל שבת, אלא רק סעודת שחרית או שלישית.

ודע דאין אכילתם מעכבת, ואם שמרוהו ולא אכלוהו אין בכך כלום, קובץ יורו משפטין (שם).

ובנעטעי גבריאלי (שם סעיף י"ב) הביא בשם הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, שלאכול החלה של עירובי תבשילין מסוגל ליראת שמים (ונלע"ד לבאר, ע"פ מה שדרשו חז"ל (ברכות לג:) על הפסוק (דברים י יב) "עתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך, כי אם ליראה" - "הכל בידי שמים

התבשיל, אבל אם אכלו להפת אין בכך כלום, משום דהתבשיל הוא עיקר העירוב.

ל. כן הזהירו כל האחרונים, אמנם אם הניח את העירוב במקום משומר וביום טוב שכח את מקומו, רשאי להכין את צרכי השבת על סמך העירוב, שמסתמא יזכור אח"כ את מקומו, שו"ת מנחת שי (השמשות או"ח ס"ח) והוכיח כן מלשון הרמב"ם (פ"ו ה"ח), והביאו בנעטעי גבריאלי (פרק צ' ס"ז) להלכה.

וכתב עוד שאם א"א להגיע להעירוב, כגון שנעלו במפתח ואין בעל הבית שם או שנאבד המפתח, אין רשאי לסמוך עליו (ע"ש סעיף ט"ו).

לא. בשו"ע (סעיף ט"ז) כתב שלאחר שהכין צרכי שבת יכול לאכלו, אמנם הפוסקים כתבו שלכתחילה יניח אותו ללחם משנה בערבית ושחרית, ובמנחה יבצע עליו שכיון שנעשתה בו מצוה אחת, יעשה בו מצוה אחרת, וכן הוא במאירי (שבת קיז:), כ"כ הט"ז (סקי"ד) והמ"א (סקט"ו) בשם מהרש"ל (שם סימן י"ח), שכן נהגו המהר"ם, והמהרי"ל (הלכות עירובי תבשילין), הביאם המ"ב (סק"א וסקמ"ח), ומשמע מכל הפוסקים האלו, שיש לצרף את הפת ללחם משנה בכל סעודות השבת, כולל סעודה שלישית, ואז יבצע ויאכלו כדי לקיים בו כמה מצוות.

זיכוי עבור בני העיר על ידי הרב

יח. מנהג קדום בירושלים שגדולי הרבנים היו שולחים תלמידי חכמים מבית לבית לזכות את אלו שאינם בקיאים ולעשות להם עירובי תבשילין, וברוך מחזיר עטרה ליושנה^{לג} (ונהגו להכריז ולפרסם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות או בכל דרך שהיא להזכיר לציבור לעשות "עירובי תבשילין"^{לד}).

יט. מצוה על גדול העיר, או רב השכונה או בית הכנסת וכן מורה הוראה, לערב עבור בני עירו או שכונתו^{לה}, ויזכה את עירובו ע"י אדם אחר שיגביה

מקורות וביאורים

והביא דבריו בספר התקנות והמנהגים של ירושלים ת"ו (בדיני יו"ט אות ע"ה), ואף שבכף החיים (אות ס"ט) כתב שלא מצא כעת מנהג זה בירושלים ואפשר מפני שרבו האוכלוסין, בחזו"ע (עמ' רצ"ט) הביא מנהג זה וסיים, וברוך מחזיר עטרה ליושנה, וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, וכ"כ בילקוט יוסף (עמ' תקפ"ז).

ובפרט שמצוה גדולה ללכת לאלמנות החיות בבדידות ואינן בקיאות לעשות עירובי תבשילין כיאות.

לד. כן הביא בנטעי גבריאל (יו"ט ח"ב פרק פ"א סי"ז) בשם האחרונים, ע"ש.

לה. כן מצינו בגמרא (ביצה טז:) שכמה גדולי האמוראים היו מדקדקים בזה, אבוב דשמואל, שמואל, רב אמי ורב אסי, שהיו מזכים את בני עירם, וסמכו זאת על הפסוק (נחמיה ח') "ושלחו מנות לאין נכון לו" - למי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין, אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח פושע הוא, וביאר הרא"ש (סימן ב'), כגון שהיה טרוד מערב יו"ט ולא היה לו פנאי להניח, או ששכח ולא עירב, אבל היה לו פנאי להניח ולא הניח

חוץ מיראת שמים", שזה לא נגזר על האדם, אלא האדם מסגל לעצמו יו"ש, ומכיון שאברהם אבינו קיים מצות עירובי תבשילין והיה זה לפני מתן תורה, א"כ קיים זאת מעצמו, ולכן אדם שמקיים מצוה זו זוכה ליראת שמים, שבאה ע"י האדם עצמו, וכשאוכל ומקיים בזה גם חביבות המצוה, זוכה ליראת שמים, שגם אותה מסגל האדם לעצמו לבד, ודו"ק).

לב. כן משמע מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו להשתמש בו בשבת ולא ביום טוב (ועוד דיש לחוש שמא יבואו לאכלו), ועוד שהרי אין בו שום ענין כי עדיין לא נגמרה מצוותו, ויש לדון האם יש בו משום מוקצה כי א"א לאכלו ביום טוב, עיין בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ג סימן קכ"ט, אמנם להלכה ק"ל שאין מוקצה באוכלים), ויתכן כי לא יועיל ללחם משנה כיון שאסור באכילה ביום טוב, כ"כ הפסק"ת (עמ' תתכ"ד) ובהערה (מס' 208), הביא בשם ספר אשרי האיש (מועדים פ"ו אות ל"א), שהגרי"ש אלישיב זצ"ל היה ממליץ לצרף פת העירוב ללחם משנה גם ביום טוב, וכשאין לו לחם משנה אחר, ודאי יש לסמוך על המתירים.

לג. שו"ת חיים שאל (ח"א סימן ע"ד אות נ"ד), והובא גם בבן איש חי (שנא א' פרשת צו סי"ז),

פושע הוא, דכל אדם חייב להניח עירובי תבשילין, ואין לו לסמוך על גדול העיר לכתחילה, ואם נזכר ולא הניח וסומך על גדול העיר נקרא פושע, ואינו יוצא בעירובו, כההיא עובדא דההיא סמיא (שם), וכ"פ הטור והשו"ע (סעיף י'), שרק מי שהוא טרוד או שכח (וה"ה עם הארץ, שאינו יודע, רמ"א, או אשה אלמנה שדינה כע"ה, או שחשב שניתן לצאת בגדול העיר, מ"כ שם) מועיל עירובו של גדול העיר, אבל מי שאפשר לו לערב ואינו מערב, אלא סומך על עירובו של גדול העיר נקרא פושע ואינו יוצא בו.

ואם שכח שני רגלים רצופים, נחשב לפושע ואינו יכול לסמוך על עירוב של גדול העיר, חזו"ע (עמ' רצ"א). ועיין מה שביאר בשו"ע הרב (סעיף י"ד) והוסף, שאם הוא תלמיד חכם ונתעלמה ממנו הלכה זו, או שלא למד אותה מעולם נקרא פושע, ששגגת תלמוד עולה זדון, ואינו יוצא בעירובו של גדול העיר, והובא בחזו"ע (שם הערה ל"א).

אמנם יש ראשונים שביארו בגמרא שבסתמא אין דעת גדול העיר על הפושעים, שהם מזידים ואינם חרדים לדברי חכמים, אבל אם אמר המניח בפירוש שהוא מניח אף על הפושעים מועיל, כ"כ רש"י (שם), וכ"כ הרשב"א (ח"א סימן תרפ"ג), המאירי (ביצה טז:) ובספר המאורות (ביצה יז). ומדברי רבינו ירוחם בשם רבי אברהם בן איסמעאל שהובא בב"י מוכח דאף לכתחילה שפיר דמי, שכתב, שהיום נהגו ששליח ציבור מערב אכל בני מתא ומכריז, מותר לסמוך עליו לכתחילה ולא הוי פושע, וכתב הב"י שזה כדברי רש"י והרשב"א.

וכ"כ המשנה ברורה (סקכ"ו) שכן ס"ל להרבה פוסקים, ולדידהו יכול כל אדם לסמוך לכתחילה על עירובו של גדול העיר, ואף

הגדולים מכוונים בעירובם להקנות לכל אדם בכל אופן, ואיזה הוא שאינו יוצא בעירובם, זה שכל פעם עושה בעצמו ואינו רוצה לסמוך על עירובו של הגדול ואח"כ קרה ששכח כמה פעמים ולא עשה, בזה אין הגדול מוציא שיהי לא היה דרכו לסמוך על הגדול (אמנם בחזו"ע עמ' רצ"ג העיר, שאינו מוכרח, שאע"פ שנוח לו תמיד לעשות המצווה בעצמו, אם שכח לעשות עירוב תבשילין, יכול לסמוך על גדול העיר, דלא גרע מדין אם עשה עירוב ואבד, דלא אמרין הכי, ע"ש), ולכן בדיעבד יש לסמוך על פוסקים אלו ולהקל משום שמחת יום טוב.

ומרן בחזו"ע (עמ' רצ"א) הביא בתחילה דעת מרן השו"ע הנ"ל, וכתב שמכל מקום בזמן הזה כוונת הרב המערב לזכות גם אנשים כאלה הקרובים לפשיעה, ולכן יכולים לסמוך עליו בדיעבד לבשל מיום טוב לשבת, ובהערה (סקל"ד) הביא דעת הראשונים הנ"ל, וכתב שכ"פ בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן כ"א), ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן ל"א), ואע"פ שבספר משחא דרבנותא (ח"א דף מג:) כתב, שלכתחילה אין לערב לפושעים, מ"מ עדיין יש לומר שתקנה זו טובה מפני שאשתו אינה פושעת אלא שהקמח והתבשיל אינו שלה, וציין למש"כ בשו"ת איש מצליח (או"ח סימן ט"ו) להחמיר בזה, וסיים וצ"ע (כי מפשטות דברי מרן בשו"ע משמע שאין להקל, ומאי שנא בזמן הזה מבזמן חז"ל, ואולי כיון שהיום ישנם הרבה יהודים תינוקות שנשבו שאינם שומרים תורה ומצוות, שדינם כאנוסים, ואינם יודעים ההלכה, ודינם כשוגגים ולא כמזידים, וכיון שכן, ניתן לסמוך על הפוסקים הנ"ל, ובפרט שמרן בב"י לא דחה דעה זו מכל וכל, ואין משמעות ברורה בשו"ע נגד זה, ודו"ק), וע"ע במאור ישראל (ח"ב ביצה טז:). וכ"פ בשו"ע המקוצר (שם עמ' צ"א) שמועיל עירוב של גדול העיר אפילו למי שהתעצל או שלא הניח עירוב במזיד כדעת הרמב"ם, ועיין

התבשיל טפח לזכותם של בני העיר^ל, ואחר שיזכה להם העירוב יטול הרב העירוב בידו ויברך^ל, ויאמר הנוסח הנ"ל "ברין" וכו', ויסיים "לנו ולכל בני העיר

מקורות וביאורים

לז. הנה מדברי הראשונים, הראב"ן (ביצה פ"ב), שבלי הלקט (סימן פ"ז), הטור, והשו"ע (סעיפים י"א י"ב), משמע, שקודם יעשה את הזיכוי לבני העיר ואח"כ יברך על העירוב, וכן דעת האחרונים (שם), אמנם דעת האריז"ל בשער הכוונות (דף סב ע"ד) שמקודם יברך ויאמר "ברין עירובא", ואח"כ יזכה לאחר, וכ"כ מרן החיד"א (ברכ"י ס"ה) בשם טור ברקת, ושכן משמע בפסקתא כת"י, אלא שהשו"ע כתב אחרת, ומרן בחזו"ע (עמ' ר"צ) העלה כדעת מרן השו"ע, שקודם יזכה ואח"כ יברך, ומ"מ בדיעבד אם קדם וברך, מהני מה שיזכה אח"כ, שו"ת לב חיים (ח"ב סימן ק"א).

ומש"ב שיחזיק בידו, כן משמע מלשון הב"י שכתב "שיחזיק העירוב בידו", וכ"כ בשו"ע הרב (סעיף ד' וסעיף כ"א), ובמשנ"ב (סקס"ג). ועיין בשו"ת חיים שאל (סימן כ"ט) שכתב שהוא לעיכובא, ושם היה מעשה שאחד נזכר בבית הכנסת ואמר בעל פה ללא אחיות העירוב בידיו, ודייק מלשון הראשונים שהוא לעיכובא, והוא מעשה כסילים, מנהג עמי הארצות וכו' וברכה לבטלה, ע"ש, ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ל"ו) כתב שיש לחוש לשיטתו.

אמנם מרן הגרע"י זצוק"ל בספרו מאור ישראל (ח"ב ביצה טז:) העיר, שאף שכן פסק בעיקרי הד"ט (סימן כ"ד אות ח') הואיל וכן יצא מפה קדשו של מרן החיד"א ז"ל, מ"מ אין הכרח גמור שאחיות העירוב מעכבת, ודברי הראשונים הנ"ל לכתחילה הם, ושניתן לסמוך ע"ז בדיעבד, ועל מה שפסק החיד"א כתב

בשתילי זיתים (סקכ"ב) ופסקי מהרי"ץ (ס"ה).

לו. עיקר דין הצורך לזכות העירוב נלמד מעירובי חצרות, והוא משנה בפרק חלון (עירובין פ.), וכ"כ הרי"ף (שם) והרא"ש (סימן ו.), וכן דעת הרמב"ם (פ"ו ה"ו), וכ"כ מרן בשו"ע (סעיף י') וציין, שכל מי שיכול לזכות בעירובי חצרות ה"ה כאן, והמ"ב (סקל"ד) ביאר, שבאלו דאיכא פלוגתא כגון באשתו או בבנו גדול הסמוך על שלחנו, מסקינן שם דבדיעבד סמכינן לקולא, ה"ה לכאן, וכ"כ בחזו"ע (עמ' ר"צ) שנכון שלכתחילה האדם הזוכה יהיה שלא מבני ביתו, אע"פ שהם גדולים כל שהם סמוכים על שלחנו, וכן לא יעשה זאת ע"י אשתו, ואם קשה לו לחפש אדם זה, יוכל לזכות אפילו ע"י אשתו.

ומש"ב להגביה "טפח", כן הוא בר"ן (ביצה ח:), מכיון שברשותו מזכה הוא, לא מצי זה בלא הגבהה, דהכי תנא ליה בתוספתא (עירובין פ"ו ה"א), וכ"פ מרן השו"ע (סעיף י"א), וכתב המ"ב (סקל"ה) שה"ה אם היה העירוב מונח על השלחן, צריך להגביהו טפח.

ובדיעבד שגדול העיר שרגיל לערב עבור בני עירו שכן ולא יזכה לאחרים, כתב בספר גן המלך (סימן ק"ב) שאין זה מעכב וניתן לסמוך על זה בדיעבד, וכ"כ החיד"א (בטוב עין סימן י"ח אות צ') ובחזו"ע (עמ' ר"צ הערה ל').

וכל זה רק לבני עירו הנמצאים בתחום אותה העיר, כמש"ב בשו"ע (סעיף ח'), ועיין בשו"ע המקוצר (ח"ג עמ' צ') שהביא נוסח "שבעיר או במדינה הזאת", וביאר שר"ל עיר גדולה כגון עיר מלוכה ולא על כל הארץ.

הזאת"ל^ה, ומכל מקום לכתחילה חייב כל אדם לעשות עירוב תבשילין בעצמו, ולא יסמוך על העירוב של גדול העיר, ורק אם שכח או נאנס ולא עירב יוכל לסמוך על עירובו של גדול העיר (וא"צ לברר ולשאלו האם זיכה לכל בני העיר ל"ט).

מקורות וביאורים

אותו האחר עדיין לא עירב לעצמו, שבוה שייך הסברה "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה", שזה יסוד ענין הזיכוי, כמבואר במג"א (סקי"א בשם יש"ש ביצה פ"ב סימן י'), ובשו"ע הרב (סעיף י"ח), וכ"כ בספר משמרת המועדות (סקי"ח), אא"כ יעשה ע"י "קנין סודר" דהיינו שהזוכה יקנה את סודרו או שאר חפץ או מלבוש שלו למזכה, ועי"ז יזכה בעירובו גם לאחרים, ע"כ.

ומ"מ צ"ע בזה שלא הזכירו פרט זה האחרונים, והרי בדיעבד גם אם לא זיכה גדול העיר מהני, וצ"ע.

לט. הנה בשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ב ס"ט) כתב, כשבא לסמוך על עירובו של גדול העיר במקרה של שכחה או אונס, י"א שצריך לברר מקודם אצל רב העיר או השכונה אם באמת הניח עירוב גם בעבור בני העיר, ורק אח"כ יוכל לסמוך עליו, אמנם הרמ"א (סעיף ט') הביא דברי הר"ן (פ"ב ה:), שאם דרך הגדול להניח סומך עליו בסתמא, ומשמע שא"צ לברר, ואף שמדברי הר"ן (פסחים ד:) משמע שכל דאיתא קמן בעי לברורי כל שאפשר כן, מ"מ דעת הפרי מגדים (סימן ח' א"א סקיא) שכל מה דאיכא לברורי מבררין היינו מדרבנן, אבל מן התורה א"צ לברר, ובמלתא דרבנן לא החמירו לברר אפילו ע"י שאלה, כן העלה בחזו"ע (עמ' רצ"א הערה ל"ב).

ועיין בפסק"ת (עמ' תתי"ב) שכתב שבעיירות קטנות צריך לברר שאכן יש מאן דהו שעשה

וז"ל "וזאת אשיב אל לבי, שאף שמרן החיד"א משנתו משנת חסידים ותמיד אוחז צדיק דרכו בשיח סוד שרפי קודש בענווה יתירה, מ"מ בענין זה נטה קו בהיות האיש שעשה מעשה כן, ללא כל התייעצות מוקדמת, ותקע עצמו לדבר הלכה ונהג כאיש יהיר וגם רוח, ולא חשש פן יש בזה איסור ברכה לבטלה שהוא כנשבע לשוא, לכן מצאה הקפידה מקום לנוח, וכדבר איש האלהים רתת נגד הגס לבו בהוראה, אף שבעצם הדין לא נעלם מעיני קדשו של מרן החיד"א שיש צדדים בזה. ישמע חכם ויוסף לקח", ע"כ, וכן הוא בחזו"ע (עמ' רפ"ח והלאה) ומ"מ העלה שלא יברך דסב"ל.

וכן הכריעו האחרונים להלכה ולמעשה שהאחיזה אינה מעכבת, כ"כ בשו"ת דברי מלכיא (ח"ג סימן ח'), שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קכ"ט), חוט שני (פכ"א סק"ט) והובא בפסק"ת (עמ' תתי"ט הערה 172).

לח. ועיין בפסק"ת (עמ' תתי"ב) שכתב, שצריך שיהיה אצלו גמירות דעת שאם ירצה מאן דהו מבני העיר לבוא בשבת ולאכול מעירובו לא יהיה לו שום קפיידא עליו, דאל"כ לא יועיל ההקנאה, וכדין עירוב חצירות (שו"ע סימן שס"ו ובמ"ב סק"ה), וכן צריך להזהר שלא יזכה להם את כל העירוב אלא יפרט שמזכה להם חלק בו, דאל"כ נמצא שלעצמו לא הניח "עירובי תבשילין".

והוסיף עוד בפסק"ת (עמ' תתי"ח) שצריך להזהר ולהזהיר, שלא יועיל הזיכוי אא"כ

הבישול ביום טוב

ב. אף אם הניח "עירובי תבשילין" כדת, מ"מ תזהר האשה לכתחילה לבשל ביום טוב את צרכי השבת מוקדם, כדי שתסיים בישולם בעוד היום גדול, בשיעור שאם יזדמנו להם אורחים ביום טוב, יהיו התבשילים ראויים להם (ולכן אלו המכנים תמיד חמין שאינו מבושל לשבת, שיזהרו להכינו בעוד היום גדול), ומ"מ אם התעכבו הבישולים עד מאוחר יותר, רשאת האשה לבשל ביום טוב אפילו עד סמוך לשקיעת החמה.²

מקורות וביאורים

עירוב לכל בני העיר.

ודע, כי אין שום מניעה לאדם להניח עירובי תבשילין בביתו למרות שהגדול עשה עירוב בזיכוי עבור כל בני העיר, כי אנן סהדי שאין רוצה לצאת בעירובו של גדול העיר (דמצווה בו יותר מבשלוהו), אא"כ ישכח או יאבד או יתקלקל וכדומה, דזכין לאדם שלא בפניו אינו אמור במקום שחב לאחריו, כ"כ בערך שי (כאן ד"ה מנ"ל), ובספר מועדים וזמנים (ח"ז עמ' קכ"ב בהערה), ובספר עירוב תבשילין הערוך (סימן י"ז סק"ט) שכן מבואר בשבלי הלקט (סימן רמ"ו) הובא בפסק"ת (עמ' תתי"א בהערה).

ומה שכתבנו, שכל רב שכונה או רב בית הכנסת, יעשה "עירוב תבשילין", כ"כ בנטעי גבריא (פרק פ"ה ס"ז), שלא דוקא "גדול העיר", אלא כל מי שממונה על קהילה או על בית מדרש, יניח עירוב עבור בני קהילתו, ולכן בזמננו שאין לנו קהילות, בכל מקום כל רב ומורה הוראה יזכה את בני מדרשו, ושכ"כ בכף החיים (סקמ"ז), וכן כתוב בגינת ורדים (סימן כ') שבמצרים נוהגים חכמי הקהילות שבכל בתי כנסיות כד אתרמי יום טוב בערב שבת, לעשות עירוב תבשילין כנגד כל הקהל, לפי שיש הרבה מן הקהל שאינם בקיאים בעשיית מצות העירוב.

ועיין בשו"ע המקוצר (שם עמ' צ"א) שכתב שמנהגם שמכריז הרב בבית הכנסת בזמן שכל הקהל מקובצים (בליל יו"ט ראשון קודם הקדיש של עלינו לשבח, או בשחרית בזמן הוצאת ס"ת), בנוסח "כל מי שלא הניח עירובי תבשילין יסמוך על עירובי".

מ. הנה לעיל בהקדמה ביארנו, שדעת רבה שמן התורה אסור לבשל מיום טוב לשבת, אמנם כשיש סברת "הואיל" ואילו מקלעי אורחים מותר הדבר מן התורה, ומדברי סופרים אסור אא"כ יעשו עירוב תבשילין, כן דעת הר"ן (פסחים י"ד: ד"ה איתמר), וכן הוא דעת התוספות (עירובין לח. ד"ה משום) בתירוץ קמא, ועוד ראשונים, דמשמע זה מותר לאפות ולבשל ולא חיישינן להכנה דאסור מדאורייתא, ובמקום דלא שייך סברא דהואיל, כגון שהוא סמוך לחשיכה, כתבו התוס' בפסחים (מו. ד"ה רבה) דאסור מדאורייתא, וכן הביא המגן אברהם (ריש הסימן) בשם המרדכי (פ"ב סימן תרס"ב), וכן הוא בהגהות מימוני (פ"ו אות א') ובסמ"ג (לאוין ע"ה), וכ"פ בשו"ע הרב (ס"ח).

אולם דעת רב חסדא, גם בלא סברת "הואיל" אין איסור מן התורה לבשל לשבת, כי שבת

כא. כשחל יום טוב ביום חמישי ושישי (כגון ראש השנה בא"י, ובחו"ל בשאר ימים טובים), אע"פ שהניח עירובי תבשילין כדת, אסור לבשל ביום חמישי שהוא היום טוב הראשון לצורך שבת, אלא רק מיום שישי לשבת, ואף במקום אונס אסור, ומ"מ אם עבר ובישל ביו"ט ראשון מותר לאכול בשבת^{מא}.

מקורות וביאורים

מותר, ולא חלקו כלל בזה, וכ"ש ביו"ט שני בחו"ל שהוא מדרבנן, בודאי יש לסמוך להקל בשעת הצורך, וכ"כ בבן איש חי (פרשת שמיני ס"ח) ובכף החיים (אות ד').

וכן העלה מרן בחזו"ע (עמ' רע"ח) שכן יש לנהוג לכתחילה, ורק בשעת אונס רשאי לבשל עד שקיעת החמה, וכ"פ בשו"ת אבן ישראל (ח"ו סימן כ"ד), שו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סימן קכ"ג), ועיין בפסקי תשובות (עמ' תת"ג).

ועיין באור לציון (ח"ג פכ"ב סימן ג' עמ' רט"ז בהערה ד"ה ונראה) שכתב, שאם יתן בקדרה קודם הנחתה על האש דבר שמתבשל מהר, כגון ביצים, ויתבשלו בשיעור זמן שאם יבואו אורחים חזי להו, הרי אלו מצילים על כל הקדרה.

מא. הרא"ש בתשובה (כלל כ"ג סימן ח'), הרשב"א (ח"א סימן תרפ"ה) ועוד ראשונים, וכ"פ בחזו"ע (עמ' קצ"ה), והטעם, שאין עירובי תבשילין מתירים אלא שבות קרובה לשבת ולא שבות רחוקה, ואפי' באונס אסור דלא פלוג רבנן, ומ"מ אם עבר ובישל מותר לאכול בשבת.

ויום טוב קדושה אחת הן, אלא חכמים גזרו ולא התירו הדבר אלא ע"י "עירוב תבשילין", וכן דעת כמה ראשונים, רבינו אפרים, ובעל המאור, ולפי זה אין חילוק בין אם מבשל מבעוד יום או סמוך לחשיכה, וכן דעת הרמב"ם, אף שפסק כדעת רבה (פ"א הט"ו), מ"מ לענין יו"ט תפס כרב חסדא, וכן הבינו בדעתו הגהות מימוניות (שם) והסמ"ג, וכן דעת מרן הב"י (ריש הסימן) בדעת הרמב"ם, וכ"כ החמד משה והבית מאיר, וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרס"ט), והגר"ח בן עטר בספרו ראשון לציון (ביצה ב:), וכן העלה הפרי מגדים (פתיחה כולל ליו"ט פ"א אות י"ז) שכן מבואר ברמב"ם לאחר העיון האמיתי, וכן כתב המשנ"ב בביאור הלכה (ד"ה וע"י עירוב) ובחזו"ע (עמ' רע"ח).

ולענין הלכה העלה הביאור הלכה (שם), שאף שלכתחילה צריך להזהר כדעת כל הני רבוותא הנ"ל, ובפרט שהוא בענין דאורייתא, כמו שכתבו האחרונים, מ"מ בשעת הדחק יש לומר דכדאי הם רבותינו הראשונים לסמוך עליהם בענין סמוך לחשיכה, וגם כי הרא"ש והטור לא העתיקו דברי התוס' הנ"ל, וגם הש"ס סתם לנו דין זה דבעירוב תבשילין